

א. האתגר האסטרטגי והמענה הביטחוני-מדיני

רצועת עזה ייחודית בזירה הפלסטינית בשל ההיסטוריה שלה ובשל מאפייניה הגיאוגרפיים, הדמוגרפיים והפוליטיים. ניתוק הרצועה הן מישראל והן משלטון הרשות הפלסטינית (הרש"פ) בגדה המערבית החל לפני יותר מעשור, בעקבות התנתקות ישראל ממנה ב-2005 והשתלטות החמאס עליה ב-2007. רצועת עזה בשליטת החמאס התעצבה במהלך השנים במתכונת של זירה סמי-מדינית נפרדת מהרשות הפלסטינית, שעומדת בפני עצמה ומציבה בפני ישראל איומים ואתגרים ייחודיים. בשנים שחלפו מאז עליית שלטון החמאס, נקטה ממשלת ישראל מדיניות של בידול בין רצועת עזה לבין הגדה המערבית כדי להחליש את יכולותיו להתעצם צבאית וכדי לאתגר מדינית הן את החמאס והן את הרשות הפלסטינית. המדיניות הזאת תרמה להפרדה המהותית שנוצרה בין שני חלקיה של הטריטוריה הפלסטינית, ושבעקבותיה ביסס החמאס את מעמדו ברצועה והפך לריבון בה. התעצמותו הצבאית של החמאס והנתק המתרחב בין הרצועה לבין הגדה המערבית באים לידי ביטוי בקיומן של שתי מערכות שלטון נפרדות שאינן מצליחות לשתף פעולה או להציב מטרות משותפות, אלא מתחרות זו בזו על הנהגת העם הפלסטיני ועל קביעת סדר היום הפלסטיני הלאומי מול ישראל.

השיח המדיני בישראל עסק בעשור האחרון בשלוש חלופות אסטרטגיות עיקריות להתמודדות עם רצועת עזה: מיטוט שלטון החמאס; השארת חמאס מוחלש ומורתע בשלטון ברצועת עזה; הכרה בפועל בשלטון החמאס וכפועל יוצא מכך מתן סיוע לשיקום הרצועה על אף שמשמעות הדבר היא ביסוס שלטונו של החמאס. ישראל מתלבטת כל הזמן בין האפשרות השנייה לאפשרות השלישית ובוחרת פעם בזו ופעם בזו: לעיתים היא פועלת כדי לקדם יציבות ביטחונית באמצעות השגת הבנות או הסדרה עם החמאס, ולעיתים היא פועלת כדי לבלום מהלכי שיקום ברצועה מחשש שאלה יחזקו את החמאס ואת שלטונו ויאפשרו לו להמשיך להתעצם צבאית. כדי להחליש את החמאס מטילה ישראל סגר על הרצועה ומגיבה על מתקפות הטילים שלו כמעט באופן שגרתי בתקיפות נקודתיות ברצועה. שלוש פעמים בעשור האחרון אף יצא צה"ל למבצעים רחבי היקף ברצועה. במקביל, במסגרת ההסדרות להפסקת אש ולהשגת יציבות, הגיעה ישראל כמה פעמים להבנות עם החמאס, שמשמעותן היא למעשה הכרה בריבונותו של הארגון על הרצועה.

החלופות למדיניות ישראל כלפי החמאס ברצועה

המדיניות הישראלית הדינמית של הכלה ושל הרתעה נשחקה מאז מרס 2018 – מאז עלה בידי החמאס לתעל את המחאה העממית שהתפתחה ברצועה עקב המצוקה ותחושת האין מוצא להפגנות המוניות ולניסיונות פיגוע נגד ישראל. כך הוענקו לחמאס מנופי לחץ על ישראל ויכולת לשלוט בהסלמה על בסיס ההערכה שישראל אינה מעוניינת להסלים את המצב עד כדי מבצע צבאי רחב היקף ואינה רואה חלופה לחמאס שתשלוט במקומו ברצועה.

ככל שנמשכת שליטת החמאס ברצועה, וללא תהליך מדיני חיובי ומשמעותי מול הרשות הפלסטינית וחיזוק שלטונה ומוסדותיה, הולכים ופוחתים הסיכויים כי זו תוכל לחזור לשלוט ברצועה, לפחות בטווח הנראה לעין. על אף ניסיונות שנעשו בתיווך מצרים לקדם פיוס בין הפת"ח לחמאס, הם לא הצליחו להגיע להסדרת היחסים ולפתרון הסכסוך ביניהם, שבמסגרתו תשוב הרשות לשלוט מנהלתית ברצועה עזה. בסוף 2017 היו הצדדים קרובים להסכמה על פיוס, אך זו נמנעה בסופו של דבר בשל התנגדות החמאס לפרק את הזרוע הצבאית שלו, ואילו מחמוד עבאס, נשיא הרשות הפלסטינית, התנגד ליצירת דגם חזבאללה ברצועה ודרש את יישום חזונו: "רשות אחת, חוק אחד, נשק אחד".¹

ב־2019 עמדה ישראל יותר מפעם אחת לצאת למבצע צבאי ברצועה, אך תמיד נמנעה מכך בסופו של דבר בשל הבנת המשמעויות וההשלכות של מהלך כזה לטווח הקצר ולטווח הארוך. בפועל, מדיניות ישראל בנוגע לרצועת עזה מאפשרת לחמאס – גורם עוין וחמוש, המאיים עליה ישירות ובהתמדה – לבצר את מעמדו ואת שלטונו באזור.

למרות האיום הביטחוני הישיר והמתמיד הנשקף לישראל מרצועת עזה ולמרות סבבי האלימות החוזרים ונשנים בין ישראל לבין החמאס וארגונים סוררים הפעילים ברצועה, לא מתקיים כיום בארץ שיח ציבורי מעמיק על אודות חלופות למדיניות כלפי האזור ובנוגע ליעדים האסטרטגיים של ישראל בזירה הפלסטינית בכלל וברצועת עזה בפרט. לפיכך החליט המכון למחקרי ביטחון לאומי לכונן קבוצת מחקר בהשתתפות שניים עשר חוקרים לבחינת החלופות האסטרטגיות בנוגע לרצועת עזה, להעריך את ישימותן, לגבש תובנות שיאפשרו להצביע על החלופה המועדפת ולהניחה על סדר היום של הציבור ושל מקבלי ההחלטות במדינה.

1. גל ברגר, "בכיר ברשות הפלסטינית לכאן חדשות: שיחות הפיוס בקהיר נכשלו לחלוטין", כאן, תאגיד השידור הישראלי, 27 בנובמבר 2018, <https://tinyurl.com/vmqyp3a>

בתהליך הניתוח שנעשה במכון למחקרי ביטחון לאומי נבחנו חמש חלופות מדיניות ביטחוניות אפשריות להתמודדות עם האתגר הביטחוני שמציבים לישראל רצועת עזה בכלל והחמאס בפרט:

1. **ניהול הסכסוך** שמבוסס על הגיון ההסתגלות וההרתעה. משמעות החלופה הזאת היא הפעלת לחץ מתמשך על החמאס כדי להחלישו ולהשיג רגיעה ביטחונית ממושכת באמצעות חיזוק ההרתעה.
2. **הפסקת אש ממושכת בין ישראל לחמאס ("תהדייה")** שמבוססת על הגיון ההסדר. משמעות החלופה הזאת היא ההכרה שהחמאס הוא הכתובת האחראית היחידה ברצועה.
3. **ניתוק מוחלט של הרצועה מישראל ומהגדה המערבית** המבוסס על הגיון ההיפרדות. מהחלופה הזאת נגזרות סגירת המעברים בין רצועת עזה לישראל ופתיחתה למוצא ימי ולחצי האי סיני.
4. **מבצע צבאי למיטוט הזרוע הצבאית של החמאס** בהתאם להגיון ההכרעה הצבאית. לאחר השגת ההכרעה יהיה צורך להוציא אל הפועל מהלכים שתכליתם תהיה לייצב את האזור ולעצב אותו. החלופה הזאת יכולה להיות גם פלטפורמה לקידום חלופות אחרות כמו שימור שלטונו של החמאס, אך במעמד מוחלש מאוד, או חזרת הרשות לרצועה כדי שתהפוך לכתובת האחראית שם או החלת משטר נאמנות בינלאומי על הרצועה (סיכויי ההתממשות של האופציה האחרונה הם נמוכים מאוד).
5. **יצירת תנאים לפיוס פנים־פלסטיני ותמיכה במהלכים בכיוון הזה** בהתאם להגיון שלפיו כל הסדר חייב להיות רק עם הרשות, שכן יש לראות בה את הגורם היחיד שמייצג את המחנה הפלסטיני על כל רכיביו.

בסיום תהליך הניתוח התברר כי אין פתרון קסם שיחולל שינוי חיובי מהותי במצב ברצועת עזה. עם זאת התברר כי החלופה שעדיפה על פני האחרות ושלה הסיכויים הטובים ביותר להתממש היא כינון הפסקת אש ארוכת טווח בין ישראל לחמאס בתיווך מצרי. הפסקת אש כזאת תכלול הקלות משמעותיות בסגר על הרצועה וקידום פרויקטי תשתית באזור.